

DOKTORI (PhD) ÉRTEKEZÉS

Kaposvári Egyetem

Gazdaságtudományi Kar

Regionális Gazdasági- és Statisztikai Tanszék

Doktori iskola vezetője:

Prof. Dr. KERÉKES SÁNDOR DSc

MTA doktora

Témavezető:

Prof. Dr. SARUDI CSABA CSc

egyetemi tanár

Társ témavezető:

Dr. habil. BERTALAN PÉTER PhD

egyetemi docens

CASTILLA Y LEÓN (SPANYOLORSZÁG) ÉS A DÉL-DUNÁNTÚLI RÉGIÓ ÖSSZEHASONLÍTÁSA TERÜLETFEJLESZTÉSI SZEMPONTBÓL

Készítette:

HORVÁTH PÉTER

KAPOSVÁR

2013

1. A KUTATÁS ELŐZMÉNYEI, CÉLKITŰZÉSEI

Spanyolország európai uniós csatlakozás (1986) utáni fejlődése már egyetemi tanulmányaim alatt felkeltette figyelmemet. Az országot sokáig az Európai Unió egyik „siker országaként” emlegették, amelynek regionális politikáját, szintén siker történetként aposztrofálták.

Szilágyi István professzor hívta fel a figyelmemet a spanyol Castilla y León régióra, mint olyanra, amelynek tanulmányozása területfejlesztési szempontból is tanulsággal szolgálhat számunkra. Már a szakdolgozatomban is elkezdtem ezzel a témával foglalkozni.

Castilla y León régió több szempontból, – így az aprófalvas településszerkezet, a demográfiai helyzet, a viszonylagos elmaradottság, a gazdaság és foglalkoztatás gondjai, a turizmus szerepe stb. – hasonlít a Dél-Dunántúlra. Ezért is választottam disszertációm témájául e két régió területfejlesztésének és területi fejlődésének összehasonlítását. Érdekelt az is, hogy Spanyolország és a régió fejlődése mennyiben köszönhető az uniós támogatásoknak és mennyiben írható a spanyol regionális politika javára.

Kutatómunkám során a területfejlesztés több fontos elemére, így főként a régiók szerepére, a gazdaságra, az európai uniós támogatásokra, a turizmusra és a migrációra koncentráltam.

A disszertációban vizsgált időszak Spanyolország uniós belépésével (1986) kezdődik és átnyúlik a gazdasági válság első két évére (2008-2009). Erre az időszakra nézve a válság okozta hatásokra is igyekszem kitérni. Nem foglalkozom viszont a 2010. év után felszínre került nagyfokú eladósodással, a munkanélküliség megugrásával és az ezzel járó egyéb problémákkal, mert ezek olyan témaköröket érintenek, amelyek meghaladják a disszertációban vállalt feladatokat.

Doktori értekezésem célkitűzése a spanyol Castilla y León és a magyar Dél-Dunántúl régiók társadalmi gazdasági helyzetének elemzése és összehasonlítása, a területfejlesztés hasonló és eltérő vonásainak bemutatása és értékelése.

Disszertációmban a célkitűzések megvalósítása érdekében az alábbi részfeladatok elvégzésére vállalkozom:

1. Elemzem a magyarországi és a spanyolországi *regionalimust*. Arra vagyok kíváncsi, hogy vajon a Spanyolországban bevált régiórendszer működésének vannak-e számunkra is hasznosítható tapasztalatai?
2. Bemutatom a magyar és a spanyol *területfejlesztés szabályozását*, a támogatási és intézményrendszert, valamint az országos és regionális *területfejlesztési terveket és programokat*. Összehasonlítom, elemzem és értékelem a *célokat és programokat*.
3. Megvizsgálom Castilla y León és a Dél-Dunántúli *gazdasági fejlettségét, demográfiai és foglalkoztatási helyzetét* és ezek területfejlesztési összefüggéseit.
4. Külön alfejezetet szánok a *turizmusnak*, mivel ez az „ágazat” mindkét régióban a területfejlesztés fontos összetevőjének, húzóerejének számít.
5. Hasonlóképpen külön alfejezetben foglalkozom a *migrációval*, mert a külföldi bevándorlás kezelése Spanyolországban és Castilla y Leónban területfejlesztési szempontból is figyelmet érdemel.

2. ANYAG ÉS MÓDSZER

Kutatómunkám során a társadalom-tudományokra jellemző statisztikai elemzési módszereket használtam. A releváns dokumentumok megismerésén túl közvetlen spanyolországi tapasztalatokat is szereztem a turizmusra és a migrációra vonatkozóan, továbbá több területfejlesztési szakemberrel folytattam konzultációt a spanyolországi és a kasztíliai sajátosságokról.

A kutatást a kaposvári, a budapesti és a veszprémi egyetemi könyvtárakban kezdtem. Áttekintettem a területfejlesztésre, Spanyolországra, Magyarországra és a Dél-Dunántúlra vonatkozó magyar nyelvű szakirodalmat és átnéztem a témám szempontjából releváns spanyolnyelvű szakirodalmakat is.

Spanyolországban és Castilla y Leónban két ízben jártam kutatási céllal és az alábbi könyvtárakban végeztem kutatást:

- Biblioteca de Castilla y León (Valladolid),
- Biblioteca Pública de Valladolid (Valladolid Nyilvános Könyvtár),
- Hemeroteca Pública de Valladolid (Valladolidi Nyilvános Folyóirattár).

A könyvtárakban szakfolyóiratokat, megyei napilapokat és különböző dokumentumokat tanulmányoztam a kutatási témámhoz tartozó tárgykörökben (gazdasági helyzet, migráció, turizmus). Emellett hozzájuthattam a régió hivatalos közlönyeire (pl. Boletín Oficial de Castilla y León) is.

Az adatgyűjtés során a magyar Központi Statisztikai Hivatal, a spanyol Nemzeti Statisztikai Hivatal (*Instituto Nacional de Estadística*) és az EUROSTAT hivatalos kiadványaira, valamint internetes forrásokra támaszkodtam. Az adatbázis kialakításához felhasználtam még számos hazai és spanyol szakirodalmi munkát is.

Nélkülözhetetlen és megkerülhetetlen irodalom voltak számomra a nemzeti és regionális fejlesztési tervek és az operatív programok. Ilyenek voltak például Castilla y León Fejlesztési Tervei 2000-2006, 2007-2013; Castilla y León Turizmus Programja 2009-2013; Castilla y León ESZA Operatív Programja 2007-2013; Új Magyarország Vidékfejlesztési Program 2007-2013; a magyar első és második Nemzeti Fejlesztési Tervek, területfejlesztési törvények (1996, 1998, 2003, 2011) Országos Területfejlesztési Konceptió; Országos Területrendezési Terv; országgyűlési és kormányhatározatok stb. Ezek tanulmányozásához a könyvtárak mellett az internetet is felhasználtam.

A disszertációban Spanyolország esetében az unióba való belépésétől (1986) kezdve eltelt időszakot, Magyarország esetében ugyancsak az uniós belépéstől (2004) számított időszakot elemzem és hasonlítom össze. Ahol szükséges és lehetséges volt a belépést megelőző időszakot is bevontam a vizsgálatba.

A disszertáció szerkezeti vázát a vizsgálati témák uniós, országos és regionális szintű összehasonlítása képezi. Ahol erre az adatbázis hiánya miatt nem volt mód, ott az uniós vagy országos szintekkel nem foglalkoztam, hanem csak a két régiót hasonlítottam össze. Azon témák esetében viszont, ahol a regionális szint adatai nem voltak elérhetőek, vagy a regionális szint önmagában nem volt értelmezhető (pl. finanszírozási és intézményrendszer stb.), igyekeztem a spanyolországi és a magyarországi adatok összehasonlításából következtetéseket levonni regionális szintekre.

3. EREDMÉNYEK

A területfejlesztés kérdéseinek vizsgálata a területfejlesztési modellek összehasonlítására, a területfejlesztés részterületeinek értékelésére, valamint a turizmusra és a migrációra terjed ki.

A magyar és a spanyol területfejlesztési modelleket a területfejlesztés jogszabályi megalapozása és stabilitása, a hazai pénzügyi támogatási eszközök, az intézményrendszer és a régiók szerepe szempontjából értékeltem.

Bizonyításra került, hogy a hazai *területi politika céljait, forrásait, intézményrendszerét*, valamint területi beosztását meghatározó jogszabályok gyakran változnak és bizonytalanságot idéznek elő a fejlesztések tervezésében és lebonyolításában, ezért rontják azok hatékonyságát. A spanyol modell fő jellemzője hogy a területfejlesztés legfontosabb szabályait az alkotmány tartalmazza, amely kiszámíthatóságot és stabilitást biztosít a tervezés és a fejlesztés minden területén.

Mind a magyar, mind a spanyol területfejlesztésben jelentős, de tendenciájában csökkenő szerepet kapnak a *hazai költségvetési támogatások*. Magyarországon a források kisebb részét, Spanyolországban teljes egészét decentralizálják. Jellemző még, hogy a hazai forrásokat Magyarországon 2007 óta megszüntették és uniós támogatásokkal váltották ki. Ezzel szemben Spanyolországban a hazai támogatási rendszer napjainkban is működik, és a teljes egészében a régiók döntenek a támogatások felhasználásáról.

A területfejlesztési *intézményrendszer* Magyarországon eredetileg hierarchikusan, országos, regionális, megyei és kistérségi szinteken épült ki. A rendszer bonyolult, nehezen átlátható volt, működési hatékonyságát az egyes szintek közötti párhuzamosságok és átfedések rontották. A legutóbbi

szabályozóváltozás során a centralizáció jegyében történt; a regionális és kistérségi intézményeket megszüntették, a megyei szint hatáskörét pedig a megyei tervek kidolgozására korlátozták. A spanyol intézményrendszer gerincét a régiókban alakították ki. Az alkotmány hosszú távú garanciát biztosít a régiók számára a hatáskörük gyakorlásához és a területfejlesztés regionális decentralizálásához.

A magyar *régiók* mindegyike mesterséges kreáció, nincsenek önkormányzati jogosítványaik. A decentralizált hazai források tekintetében eleinte tervezési és döntési jogosítványokkal rendelkeztek, ami az uniós csatlakozás után a regionális fejlesztési tervhez kapcsolódó közösségi támogatásokra is kiterjedt. A centralizáció következtében a korábbi jogosítványaikat és hatásköreiket elveszítették. Spanyolországban a régiók újjászervezésére a Franco diktatúra bukása után került sor. Ezzel megszűnt a területfejlesztés központosítottsága és a régiók széleskörű autonómiát és önállóságot nyertek a területfejlesztési ügyeik intézésében.

A területfejlesztés castilla y leóni és a dél-dunántúli vizsgálata során összehasonlítottam a két régió gazdaságföldrajzi, demográfiai és gazdasági helyzetét, valamint értékeltem a területfejlesztési célokat, a finanszírozást és az uniós támogatások hatását.

A két régió *gazdaságföldrajzi adottságai* sok szempontból eltérnek egymástól, de mindkettőjükre jellemző a turizmus átlagosnál nagyobb szerepe. Castilla y Leónban a történelmi emlékek bemutatása és a falusi turizmus, a Dél-Dunántúlon pedig a Balaton és a gyógyfürdők jelentősége emelhető ki.

A két ország és régió *demográfiai folyamatai* között eltéréseket és hasonlóságokat egyaránt kimutattam. Spanyolország népessége 1910 és 2010 között megduplázódott, amiben eleinte a természetes szaporodás játszotta a

meghatározó szerepet. Ezt követően a népességnövekedés dinamikája lelassult (évi 1-1,5%), és a növekedés fő tényezőjévé 2002 –től a külföldiek bevándorlása vált. Castilla y Leónban a természetes népességnövekedést a lakosság (főleg a fiatalok) elvándorlása lassítja. A legutóbbi években azonban a természetes szaporodás helyett már természetes fogyás tapasztalható, amit a külföldi bevándorlás sem tud ellensúlyozni, sőt a gazdasági válság következtében a bevándorlás helyett a kivándorlás vált meghatározóvá.

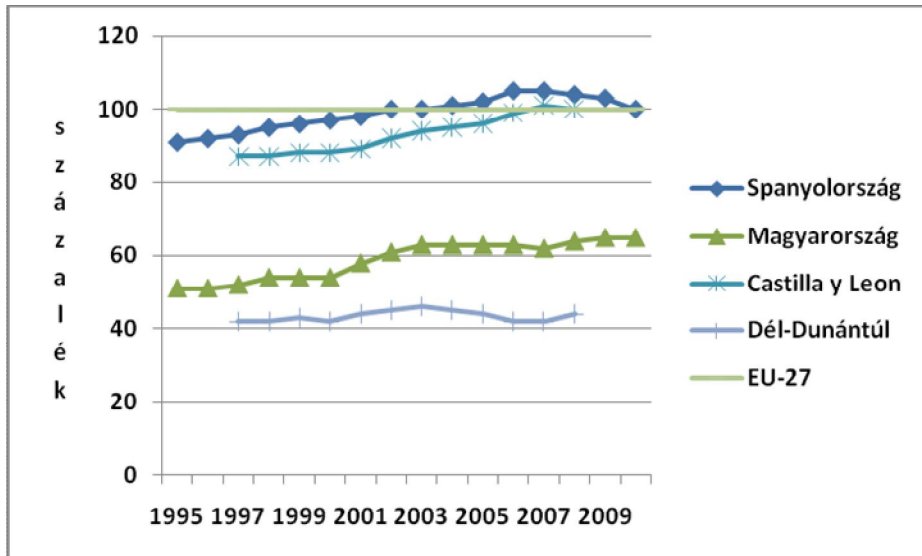
Magyarországon a spanyolországi népességnövekedéssel szemben már 1980 óta csökken a lakosság száma, ami kizárólag a lakosság természetes fogyására vezethető vissza. Az elmúlt évtizedben a nemzetközi migráció szerény többletet mutatott, és kismértékben már fékezte a lakosság csökkenését. Dél-Dunántúl demográfiai folyamataira országos viszonylatban a legnagyobb ütemű népességfogyás, elvándorlás és kismértékű külföldi bevándorlás jellemző. A kedvezőtlen tendenciák a régió hátrányos helyzetéből és gazdasági elmaradottságából következnek. A népességszám csökkenését itt is tetézi a fiatalok elvándorlása.

Ugyancsak mindkét országra és régióra jellemző a *népesség elöregedése*, aminek következtében folyamatosan csökken a fiatalok és a munkaképes korúak száma. Magyarországon és a Dél-Dunántúlon az elöregedés valamivel lassúbb, mint Spanyolországban és Castilla y Leónban, ám – főleg az aprófalvas térségekben – komoly demográfiai kihívást jelent.

A *gazdasági helyzet értékelését* a bruttó hazai termék, a vállalkozások, a külföldi tőkebefektetések a külföldi érdekeltségű vállalatok jellemzői és a foglalkoztatási helyzet elemzésével végeztem el.

Az *egy főre jutó GDP* alakulásának vizsgálatával az unió átlagos fejlettségéhez való felzárkózást, ill. lemaradást mutattam ki. Spanyolország e tekintetében az uniós belépést követő 18. évben (2004-ben), Castilla y León pedig 2008-ban érte el a közösség átlagos fejlettségét (*1. ábra*).

1. ábra. Az egy főre jutó GDP alakulása 1995-2010 (PPS/fő)

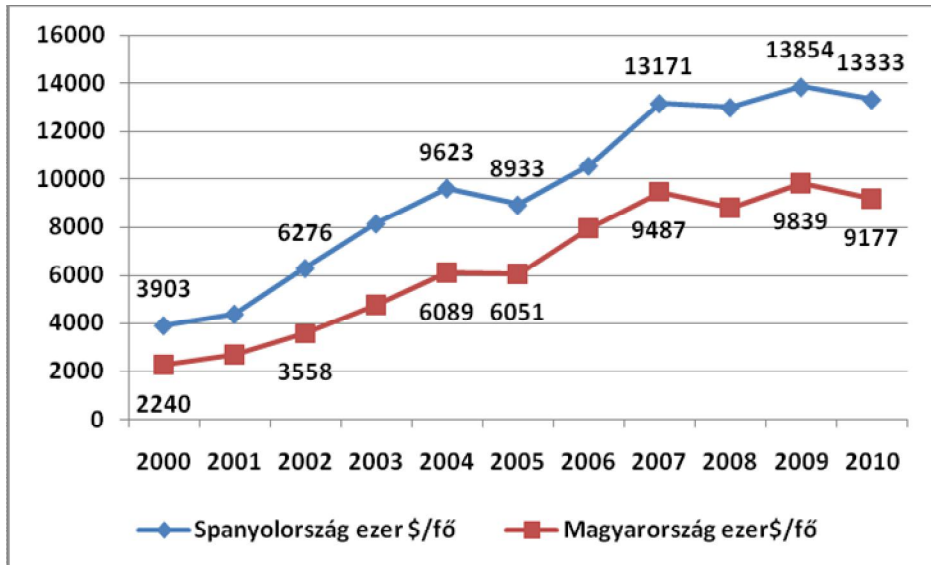
Forrás: Területi statisztikai évkönyv, 2010 és a www.ksh.hu alapján saját számítás és szerkesztés (letöltés: 2010.05.03.)

Magyarország felzárkózása meglehetősen lassúnak bizonyul, hiszen a 2004 évi belépéskori 63%-ról 2008-ra az EU tagországok fejlettségének mindössze 64%-ára jutott. Ennél is kedvezőtlenebb a helyzet a Dél-Dunántúlon, ahol nem felzárkózásról, hanem lemaradásról beszélhetünk. A régió uniós átlaghoz mért fejlettsége ugyanis a 2004. évi 45,6%-ról 2008-ra 44%-ra csökkent. A számok mögött egyebek között a két ország eltérő fejlesztési filozófiája és a belépés óta eltelt idő rövidege is szerepet játszik.

A *külföldi érdekltségű vállalkozások* magyarországi letelepedése az 1990-es évtized első felében volt a legélénkebb, ami gyakran összefüggött a privatizációval. A tőkevonzó képesség szempontjából Közép-Magyarország, Pest megye, de különösen Budapest emelkedik ki. A Dél-Dunántúl lemaradt a külföldi tőkéért való versengésben, amiben szerepet játszott a szakképzet munkaerő hiánya és az elégtelen infrastruktúra.

Kimutatásra került az is, hogy a *külföldi működő tőkebefektetések* (KMT) állománya 2000 és 2011 között Magyarországon 4,1-szeresére, Spanyolországban 3,4-szeresére nőtt (2. ábra)

2. ábra. A külföldi tőkebefektetések egy főre jutott értéke 2000-2010

Forrás: www.ksh.hu/docs/hun/xstadat_evws/i_int145a.html (letöltés: 2012.06.05) alapján saját számítás és összeállítás

Spanyolország 2004 és 2008 között nettó tőkeexportőr volt és a KTM befektetéseinek értéke elérte a GDP 3%-át. Ezzel szemben Magyarország mindvégig a tőkeimportőr volt, s az itteni KTM befektetések a GDP 3%-ára rúgtak. A Dél-Dunántúlon az egy lakosra jutó külföldi tőke az országos átlag 10,3%-át, az egy vállalatra jutó pedig 23,3%-át teszi ki.

A *foglalkoztatási helyzet* elemzése a foglalkoztatási szerkezet, a foglalkoztatási ráta és a munkanélküliségi ráta alakulásának vizsgálatára terjedt ki.

A *foglalkoztatási szerkezet* alakulásának tendenciája a két országban abban tér el egymástól, hogy nálunk a mezőgazdaság foglalkoztatási

szerepének mérséklődése és a szolgáltatások arányának növekedése lassúbb, mint Spanyolországban. A Dél-Dunántúl és Castilla y León foglalkoztatási szerkezete viszont napjainkra is „megőrizte” korábbi mezőgazdasági jellegét és emellett erős szolgáltatási szektort épített ki.

A *foglalkoztatási ráta* Magyarországon csökkenő tendenciát mutat (54,4%/2010) és mind az EU-27-hez (64,1%), mind a spanyolországihoz (58,6%) képest alacsonynak tekinthető. A *munkanélküliségi ráta* 2010 –ben nálunk jóval alacsonyabb (12,1%), mint Spanyolországban (20,2%, de 2013-ban a 27% -ot is elérte). A Dél-Dunántúlon az országos átlagnál alacsonyabb a foglalkoztatás és az átlagot meghaladja a munkanélküliség. A régió leszakadt a fejlett régióktól és egyre jobban közelít a legalacsonyabb foglalkoztatási, és legmagasabb munkanélküliségi rátával rendelkező régiók csoportja felé. Castilla y Leónban a foglalkoztatási ráta az átlagosnál kedvezőbb (60,8%/2010) a munkanélküliség pedig alacsonyabb a spanyolországi átlagnál. Mindkét országra és régióra jellemző a foglalkoztatás és a munkanélküliség fejlettségi szint szerinti területi differenciálódása.

A magyar és a spanyol *területfejlesztési célok és programok* vizsgálatát azért tartottam fontosnak, hogy kimutatható legyen: vajon a célok azonossága vagy eltérése befolyásolja-e a területi felzárkózás dinamikáját? Spanyolország az elmúlt negyedszázadban viszonylag kevés cél mentén használta fel az uniós támogatásokat. Fejlesztési filozófiájukban a gazdaság korszerűsítése állt az első helyen, amit a humán erőforrások és a közlekedés fejlesztésével alapozták meg. Castilla y Leónban is a közlekedés, a humánszféra és a gazdaságfejlesztés voltak a prioritások. Magyarország az uniós csatlakozást követően túl sok cél és program megvalósítására törekedett. Az első nemzeti fejlesztési tervben a gazdaságfejlesztés, a humán erőforrások, az agrár-és vidékfejlesztés, a környezetvédelem, a közlekedés és a környezetvédelem

fejlesztése képezték a sorrendet és súlypontokat, míg 2007 és 2013 között a közlekedés, a régiók és a környezet fejlesztése, majd a humánszféra és a gazdaságfejlesztés volt a fejlesztések sorrendje. A Dél-dunántúli regionális fejlesztési programban az országostól eltérő célkitűzéseket határoztak meg, mert ezt a programot már a régiók szükségleteire lehetett építeni. A spanyol súlypontképzés, vagyis a közösségi támogatások néhány kiemelt cél mentén történő koncentrált felhasználása helyesnek bizonyult, mert sikerült elérni az ország és a régió felzárkózását. A kiemelt célok számát Magyarországon is célszerű lenne csökkenteni, sorrendjüket és a hozzájuk rendelt támogatások nagyságát pedig úgy kellene módosítani, hogy elháruljanak az akadályok a gazdaságfejlesztés gyorsítása elől.

Az uniós támogatások nagyságát az adott ország és a régiók fejlettsége határozza meg. Ennek megfelelően Magyarország 2007-2013-as időszakra az előző tervciklushoz képest hét és félszer több támogatást (2511 euró/fő) kapott. Az uniós belépést követő első három költségvetési ciklusban a Spanyolország támogatása folyamatosan nőtt, a jelenlegi negyedikben viszont az előző időszakénak kevesebb, mint felére (792 euró/fő) csökkent. A támogatás visszaesésében az unió elmaradott térségek felzárkóztatására irányuló támogatáspolitikája érhető tetten.

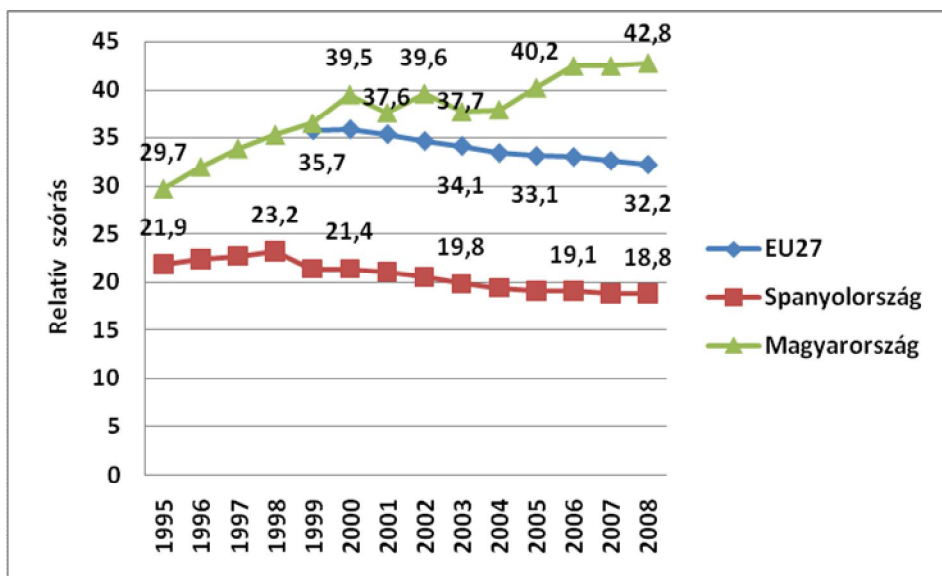
Az uniós támogatások hatását a GDP növekedéséhez és a regionális fejlettségi különbségek mérsékeléséhez való hozzájárulás szempontjából vizsgáltam meg.

Az uniós támogatásoknak a GDP növekedéséhez való hozzájárulása 2000 és 2011 között (a multiplikatív hatások figyelembevétele nélkül) Spanyolországban évi 0,81, Magyarországon pedig évi 2,97 százalékpontot tett ki. A két mutató eltérése hazánk alacsonyabb fejlettségével és az utóbbi két tervciklus relatíve több uniós támogatásával magyarázható.

A regionális különbségek változását az egy főre jutó bruttó hazai termék relatív szórásával mutattam ki (3. ábra).

A szórás növekedése a fejlettségi különbségek növekedését, csökkenése pedig annak mérséklődését fejezi ki. A mutató változását figyelembe véve a területi egyenlőtlenségek 2000 és 2008 között Spanyolországban 21,4-ről 18,8-ra csökkentek, Magyarországon viszont 25,7-ről 42,8-ra növekedtek (ábra). Nálunk tehát továbbra is érvényesül a fejlett térségek (Közép-Magyarország, Nyugat-Dunántúl és Közép-Magyarország) és a lemaradó területek (Észak-Magyarország, Észak-és Dél-Alföld) közötti eltérések növekvő tendenciája. Spanyolországban az uniós tagállamokhoz hasonlóan a területi egyenlőtlenségek dinamikus mérséklődése jellemző, vagyis jelentősen csökkennek a régiók közötti fejlettségi különbségek.

3. ábra. Az egy főre jutó GDP szórása

Forrás: <http://portal.ksh.hu/pls/docs/hun/e> alapján a szerző összeállítása (letöltés:2012. 02. 05)

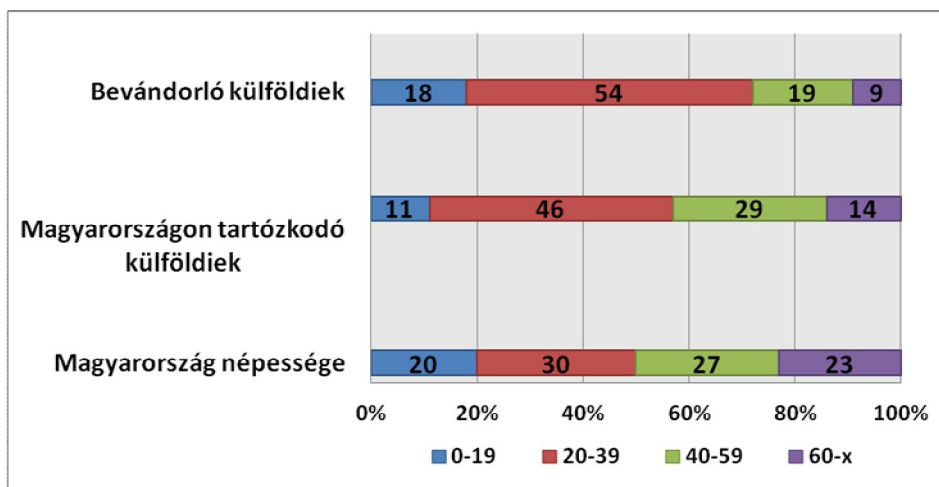
A **turizmus** Castilla y Leónban a gazdaság legfontosabb ága, amely a regionális GDP 10,3%-át adja és 70 ezer embernek ad munkát. Országos összehasonlításban a falusi turizmus itt a legfejlettebb, amely térben és időben segít kiegyensúlyozni a foglalkoztatás szezonálisát és hozzájárul az aprófalvas régió népességének megtartásához. Az eredményekben fontos szerepe van annak, hogy a régió marketingstratégiája összekapcsolja a falusi turizmust a vallási (Szent Jakab nemzetközi zarándoklat) és kulturális turizmussal.

A Dél-Dunántúlon a bruttó hazai termék 7,5%-a kötődik a turizmushoz. A legtöbb idegenforgalmi mutató (férőhelyek, vendégek és vendégéjszakák száma) vonatkozásában Közép-Magyarország után a második helyen áll a régiók rangsorában. Az adottságok jobb kihasználását kedvezően befolyásolná a főszezon meghosszabbítása és a turistaforgalom területi kiegyenlítése. A régió turizmusa bővíthető és színesíthető lenne a nemzetközi vallási zarándoklathoz való csatlakozással is, hiszen Kaposváron is található „Szent Jakab kolostor”, amely Spanyolországban és Castilla y Leónban a nemzetközi turizmus fontos desztinációjának számít.

A **nemzetközi migráció** szempontjából Magyarország az alacsony, de pozitív migrációs egyenlegű országok közé tartozik. A migránsok száma 2009 óta dinamikusan nő. 2010-ben 198 ezer volt, ami a lakosság 1,98%-át tette ki. Kedvező, hogy a migránsok közel háromnegyede gazdaságilag aktív korú (20-59 éves) és legtöbben a 29-39 éves korosztályba tartoznak (4. ábra). A Előrejelzések szerint 2020-ig Magyarország azon országok közé fog tartozni, ahol – az aggasztó demográfiai folyamatok miatt – bevándorlás nélkül a munkaképes korú lakosság már szinte biztosan csökkenni fog. Ezért Magyarországon is célszerű lenne a munkaképes korú külföldiek differenciált bevándorlását ösztönözni. Spanyolországban a bevándorlást gazdasági és jogi eszközökkel támogatják. A legutóbbi tíz évben (2000-2010) a nettó migráció

637 ezerről 5 millió 663 ezerre nőtt, és évente 1,1%-kal növelte az ország lakosságát és a népességnövekedés fő forrásává vált (1. táblázat). A bevándorlás Spanyolországban és Castilla y Leónban speciális társadalmi és gazdasági erőforrásként jelenik meg: humántőke-bővülését, fiatalítást, lakosságpótlást és fogyasztásélénkítést jelent.

4. ábra. Magyarország népességének megoszlása főbb korcsoportok szerint, 2010. január. 1.

Megjegyzés: bevándorló külföldiek sor adatai 2009. évek

Forrás: Statisztikai tükör 2011/27

1. táblázat. Az országban/régióban tartózkodó külföldi állampolgárok száma és aránya, január 1.

Év	Magyarország		Spanyolország		Castila y León	
	ezer fő	a lakosság %-ában	ezer fő	a lakosság %-ában	ezer fő	a lakosság %-ában
2001	116	1,1	1164	2,9	26	1,1
2002	116	1,1	1561	3,8	43	1,7
2003	116	1,1	2189	5,2	59	2,4
2004	130	1,3	2772	6,5	71	2,9
2005	142	1,4	3371	7,8	91	3,7
2006	154	1,5	4002	9,1	106	4,3
2007	166	1,6	4606	10,3	120	4,8
2008	175	1,7	5262	11,6	155	6,2
2009	184	1,8	5651	12,3	168	6,7
2010	198	2,0	5663	12,3	173	6,9

Forrás: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/population/data/main_tables
(letöltve: 2012. 06.04); Statisztikai tükör 2011/27 alapján saját számítás

Minden mellékproblémája (költséges oktatás, bűnözés stb.) ellenére hozzájárul a lakosság és a munkaképes korúak számának növeléséhez, ezáltal a terület-és vidékfejlesztés fontos tényezőjévé vált.

4. KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

A dolgozatban összehasonlítottam a magyar és a spanyol területfejlesztési modelleket kiemelve a régiók szerepét. A másik témám a magyar és a spanyol, illetve a dél-dunántúli és a castilla y leóni területfejlesztés közös és sajátos vonásainak vizsgálata volt. Végül elemeztem a turizmust és a migrációt is, mert mindkettőnek meghatározó szerepe van Spanyolország és Castilla y León területfejlesztésében. A vázolt témakörök vizsgálatából az alábbi következtetések adódtak.

A *területfejlesztési modellek* a területfejlesztés szabályozását, a támogatási-és intézményrendszert és a régiók jogosítványait foglalják magukba.

A *területfejlesztés szabályozása* Magyarországon gyakran változik, ami bizonytalanná teszi és megnehezíti a fejlesztések tervezését és megvalósítását. A spanyol szabályozásban az alkotmány játssza a fő szerepet és stabil hátteret biztosít a területfejlesztés minden szereplője számára.

A területfejlesztés *hazai támogatási rendszere* a szabályozás gyakori változása miatt kevésbé kiszámítható és nagyon alacsony a források regionális decentralizációja. A spanyol rendszer kiszámíthatóságát az alkotmány garantálja, és a hazai támogatások túlnyomó többségéről – az uniós forrásokkal együtt – a régiók döntenek.

A területfejlesztés *intézményrendszere* Magyarországon hosszú időn keresztül bonyolult, nehezen átlátható és átfedésektől terhes volt, a 2011-es szabályozás azonban a regionális intézményeket megszüntette. A spanyol intézményrendszer egyszerű és átlátható, mert annak jogi kereteit az alkotmány határozza meg. Az intézményrendszer fő bástyái a régiók.

A *régiók jogosítványai* a centralizáció következtében Magyarországon megszűntek, területfejlesztési szerepük leértékelődött, jövőjük kétségessé

vált. Ezzel szemben a spanyol régiók erős státúttal rendelkeznek, alkotmány által szentesített önállósággal, széleskörű területfejlesztési jogosítványokkal és döntési hatáskörrel bírnak. A fejlesztési források erőteljes decentralizációja a régiókat a területfejlesztés kulcsszereplőivé tette.

A két ország és régió **területfejlesztési jellemzőinek vizsgálata** a népességre, a gazdaságra, a területfejlesztési célokra és az uniós támogatások hatásának vizsgálatára terjed ki.

Magyarország *népességszáma* a lakosság természetes fogyása miatt 1980 óta gyorsuló ütemben csökken. A Dél-Dunántúlon az országosnál is rosszabb a helyzet, mert a természetes fogyást a lakosság elöregedése és elvándorlása is tetézi. Spanyolországban 2000 óta a múlt századinál lassabban nő a lakosság száma és a népességnövekedés zömét már nem a lakosság természetes szaporodása, hanem a külföldiek bevándorlása idézi elő. Castilla y Leónban a népesség gyarapodási üteme alacsony, ami a lakosság elöregedésével és a fiatalok elvándorlásával párosul. A külföldiek bevándorlása a régió fejlődésében is fontos szerepet játszik.

Az unió tagállamainak *gazdasági fejlettségét* Magyarország az 2004. évi belépéskori 63%-ról 2008-ra mindössze 64%-ra közelítette meg. Eközben a Dél-Dunántúl fejlettsége 45,6-ról 44%-ra csökkent és a többi hazai régióhoz képest is visszaesést szenvedett el. Spanyolországban és Castilla y Leónban 18 illetve 20 év alatt végbement a fejlettebb térségekhez való felzárkózás: 2004-ben, illetve 2008-ban utolérték az unió átlagos fejlettségi szintjét.

A *külföldi működő tőke (KMT) befektetések* fontos szerepet játszanak egy adott ország vagy régió gazdasági fejlődésében. 2004 és 2008 között Spanyolország nettó tőkeexportőr volt, és exportjának értéke elérte a GDP 3%-át. Ezzel szemben Magyarország mindvégig tőkeimportőr volt, s az itteni KMT befektetések 2,8 százalékponttal járultak hozzá a bruttó hazai termék növekedéséhez. Castilla y León KMT adatai jóval rosszabbak az országos

átlagnál, a Dél-Dunántúl pedig – az elégtelen infrastruktúra, a kellőszámú képzett munkaerő hiánya és a megközelítési nehézségei¹ miatt – maradt le a külföldi tőkéért folyó versengésben.

A vizsgált országokban és régiókban komoly növekedési tartalékok halmozódtak fel a foglalkoztatás terén. A *foglalkoztatási ráta* Magyarországon és Spanyolországban alacsony, elmarad az unió átlagától. Ugyanez a helyzet a vizsgált régiókban is. Spanyolország 2010-ben az unió legmagasabb munkanélküliségű országává vált és a *munkanélküliségi rátája meghaladta a 20 %-ot*. Magyarországon és a régiókban ennél kedvezőbb a helyzet, de a válság hatására a munkanélküliség itt is növekedett és fokozódtak az egyes térségek közötti munkanélküliségi különbségek. Regionális szinten kimutatható az alacsonyabb fejlettség és magasabb munkanélküliség összefüggése.

A kiemelt fejlesztési célok és programok száma és támogatottsága befolyásolja a területfejlesztés hatékonyságát. Magyarországon a nemzeti fejlesztési tervekben megfogalmazott túl sok cél és program hátráltatta a támogatások területileg hatékony koncentrált felhasználását. Ezzel szemben Spanyolország viszonylag kevés cél mentén használta fel az uniós támogatásokat. A régiók felzárkóztatására vonatkozó gazdaságfilozófiájukban a gazdaságfejlesztést állították középpontba, és ehhez igazították a humán és infrastrukturális (kiemelten a közlekedési) feltételek megteremtését. Castilla y Leónban is az országoshoz hasonló elgondolásokat követték. A Dél-dunántúli regionális fejlesztési programot a régió saját szükségletei és igényei alapján dolgozták ki és ezzel is elősegítették a források országosnál hatékonyabb felhasználását.

A 2000 és 2010 közötti *európai uniós támogatások* Magyarországon esetében évi 2,97, Spanyolország esetében pedig évi 0,81 százalékponttal

¹ Az M6-os autópálya megépítésével a régió megközelítési lehetőségei jelentősen javultak

járultak hozzá a GDP bővüléséhez. A két mutató eltérése hazánk alacsonyabb fejlettségével és relatíve több uniós támogatásával magyarázható.

A relatív szórás mutatójával számolva 2000 és 2008 között Magyarországon jelentősen nőttek a *régiók közötti fejlettségi különbségek* és az ország két részre „szakadt”. A fejlett térségeket Közép-Magyarország, Nyugat-Dunántúl és Közép-Dunántúl, a lemaradó területeket pedig Észak-Magyarország, Észak-és Dél Alföld, valamint Dél-Dunántúl képviselik. Az egyenlőtlenségek növekedése élezi a társadalmi-gazdasági feszültségeket és a kiegyensúlyozottabb területfejlesztés szükségességére hívja fel a döntéshozók figyelmét. Spanyolországban a regionális egyenlőtlenségek jelentősen mérséklődtek és kiegyenlítődési tendencia figyelhető meg az unió tagállamaiban is.

A **turizmus** Castilla y Leónban területfejlesztési tényező, hiszen a regionális GDP 10,3%-át adja és kb. 70 ezer ember számára biztosít munkát. A falusi turizmus az országon belül itt a legfejlettebb, és hozzájárul az aprófalvas régió népességének megtartásához. A falusi turizmus eredményei egyebek között annak köszönhetők, hogy a régió marketingstratégiája összekapcsolja a falusi turizmust a vallási (Szent Jakab nemzetközi zarándoklatok) és kulturális turizmussal. A dél-dunántúli turizmus is bővíthető és színesíthető lenne, ha adottságai révén Kaposvár is „csatlakozna” a Szent Jakab apostolról elnevezett nemzetközi vallási zarándoklathoz.

Spanyolországban a **nemzetközi migrációt** jogi és gazdasági eszközökkel támogatják, mert a népességnövekedés fő forrásává vált. A bevándorlás Spanyolországban és Castilla y Leónban speciális társadalmi és gazdasági erőforrásként jelenik meg: humántőke-bővülését, fiatalítást, lakosságpótlást és fogyasztásélénkítést jelent. A *nemzetközi migrációból* származó lakosságtöbblet – az aggasztó demográfiai folyamatok miatt – Magyarország

számára is fontos lakosságpótló tényező lehet, ezért nálunk is célszerű lenne a munkaképes korú külföldiek differenciált bevándorlását ösztönözni.

5. ÚJ ÉS ÚJSZERŰ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK

A kutatási eredményeim alapján az alábbi új és újszerű tudományos eredményeket fogalmaztam meg.

1. Magyarország fejlettségének uniós átlaghoz való felzárkózási sebességét és a területi kiegyenlítődés irányába való haladásának ütemét jelentős mértékben befolyásolja az uniós források felhasználási hatékonysága. A területfejlesztés szabályozása hatást gyakorol a régiók területfejlesztési pozícióira. A kutatás igazolta, hogy a régiók jogosítványainak bővítésével és decentralizálásával eredményesebbé válik a régiók érdekérvényesítő képessége, és hatékonyabbá a területfejlesztési források felhasználása.
2. Az uniós támogatások hatását nagymértékben meghatározza a kiemelt területfejlesztési célok száma, sorrendje, tartalma, és támogatottsága. Bebizonyosodott, hogy az uniós források felhasználását célszerűbb néhány kiemelt célra összpontosítani, mint „elaprózni”. A spanyol példa figyelembevételével kiemelt fejlesztési területként célszerű kezelni és támogatni a gazdaságfejlesztést és az annak feltételét képező humán-erőforrásbeli és infrastrukturális (elsősorban közlekedési) feltételek megteremtését, valamint a környezetvédelmet.
3. Az aprófalvas térségekben a falusi turizmus kiegyensúlyozó szerepet tölthet be a foglalkoztatás szezonálisának csökkentésében és a népességmegtartásban, különösen akkor, ha az ágazat fejlesztését más turizmusfajtákkal (pl. kulturális turizmus, vallási turizmus stb.) is összekapcsolják.

4. A nemzetközi migrációnak növekvő jelentősége van a kedvezőtlen demográfiai folyamatok ellensúlyozásában és ezzel együtt a gazdaság fejlődésében. Ennek figyelembevételével Spanyolországban a külföldi bevándorlást jogi és gazdasági eszközökkel is támogatják. Az aggasztó demográfiai folyamatok miatt Magyarországon is célszerű lenne a bevándorlást differenciáltan ösztönözni, mert e nélkül a munkaképes korú lakosság erőteljes csökkenése következhet be.

6. PUBLIKÁCIÓK

A disszertáció témaköréből megjelent publikációk

Idegen nyelven

1. **Horváth Péter, Sarudi Csaba** (2013): Las enseñanzas de la regionalización y del regionalismo español para el desarrollo regional húngaro. In: Revista Historia Actual [España, Cádiz](Befogadó nyilatkozat van. Várható megjelenés: 2014)
2. **Horváth Péter** (2010): La ruta de Napoleón (una proposición para aumentar la industria turística en Castilla y León.) In: Acta Scientiarum Socialium XXX/2010, pp. 37-40.
3. **Horváth Péter** (2009): Szilágyi István: L'Europe et les pays méditerranéens. In: Acta Scientiarum Socialium. XXX/2009, pp. 190-192.
4. **Horváth Péter** (2008): L'Espagne et les pays méditerranéens (Le processeur de Barcelone, l'Intéret économique, l'immigration). In: Mediterrán Tanulmányok, Études sur la région Méditerranéenne, XVII/2008, Szeged, Université de Szeged. pp.115-127.
5. **Horváth Péter** (2007): Castilla y León: la cuestión de la inmigración. In: Acta Scientiarum Socialium XXV/2007, pp.33-41.
6. **Horváth Péter** (2007): Ádám Anderle: Hungría–España relaciones milenarias. In: Acta Scientiarum Socialium (Reseña) XXV/2007, pp.114-119.
7. **Horváth Péter** (2006): La regulación jurídica básica del proceso de formación de regiones en España. In: Acta Scientiarum Socialium XXI-XXII/2006, pp. 49-59.

8. **Horváth Péter** (2004): Historia, política, economía. (Los cinco años del Acta Scientiarum Socialium.) In: Acta Scientiarum Socialium XV/2004, pp.105-110.

Magyar nyelven

9. **Horváth Péter, Sarudi Csaba** (2013): A bevándorlás társadalmi, gazdasági és regionális hatásai Spanyolországban. In: Tér és Társadalom (A szerkesztőbizottság az opponensek véleményének figyelembevételével közlésre elfogadta. Várható megjelenés: 2014.)
10. **Horváth Péter, Horváth Gyula** (2013): A regionalizáció, mint a demokratizálódás egyik útja Spanyolországban. In: Mediterrán Világ (Befogadó nyilatkozat 2013. február, megjelenés 2013/2014, 13 oldal)
11. **Horváth Péter** (2013): Geopolitika és régiópolitika. In: Magyar Tudomány (beküldve 2013, várható megjelenés 2014, pp.4)
12. **Horváth Péter** (2010): Castilla y León (Spanyolország) mezőgazdasága. In: Acta Scientiarum Socialium XXX/2010, pp.29-36.
13. **Horváth Péter, Sarudi Csaba** (2008): Egy spanyol régió (Castilla y León) bemutatása. In: Acta Scientiarum Socialium, XXVIII./2008, pp.157-165.
14. **Horváth Péter** (2008): Acta Scientiarum Socialium. In: Külügyi Szemle, VII. Évfolyam, 2008.3. szám, pp.186-188.
15. **Horváth Péter** (2006): Spanyolország csatlakozása az Európai Unióhoz. In: Acta Scientiarum Socialium XXI-XXII/2006, pp. 49-59.
16. **Horváth Gyula, Domingo Lilón, Horváth Péter** (2005): A migráció és Magyarország. In: Acta Scientiarum Socialium, Tomus XIX/2005, pp.47-56.

17. **Horváth Péter** (2004): Az EU csatlakozás agrárkérdései, az emberi erőforrás, térségfejlesztés, In: Acta Scientiarum Socialium XVI/2004, pp.41-47.

A disszertáció témakörén kívüli publikációk

Idegen nyelven

18. **Horváth Péter** (2005): Quelques aspects d'aménagement territoire et du développement rural et du marketing par rapport à Peugeot. In: Acta Scientiarum Socialium XIX/2005, pp. 57-65.

Magyar nyelven

19. **Horváth Gyula, Horváth Péter, Andresz Katalin** (2007): A hallgatók pályaválasztási orientációjának kérdéséhez. In: Acta Scientiarum Socialium XXV/2007, pp. 207-219.
20. **Horváth Gyula, Horváth Péter** (2004): Az agrárpolitika, a terület és vidékfejlesztési koncepciók változása Mexikóban (I. rész: 1920-1940) In: Acta Scientiarum Socialium XIV//2004, pp. 143-151.

Előadás Tudományos Konferencián

1. **Horváth Péter, Horváth Gyula** (2012) A regionalizmus és a demokrácia Spanyolországban és Castilla y Leónban. Mediterrán Világ Symposium. Szeged, 2012. november.

2. **Horváth Péter** (2010) A migráció hatása Castilla y Leónban.
Mediterrán Világ Symposium. Veszprém, 2010. május.